

Megjelenik minden csütörtökön, s. Tíz képet adva, évi ára 6 forint; helyére 3 forint; negyedévre 1,50 forint; félévre 2,50 forint; minden postahivataltal és könyvtárral. Hirdetések díja: 4 hasábol poszt sor 1 uj kr. Szerkesztői szállás: mázsolás utca 2. sz. 2. dík emelet. Kiadó-hivatal: barátok tere 7. szám.

Páris a kapitulációkor.

Három arcképet mutatunk itt be, oly három férfi arcképet, kiknek neve elválaszthatlanul hozzá fűződik az utóbbi párisi eseményekhez. Kettő közülük katona, a harmadik pedig egy nyugtalan szellem, ki oly sok zavart okozott már a francia fővárosban Napoleon rendőreinek csak úgy, mint a köztársaság constablaireinek.

A két katona a császárság alatt szerezte rangját, de nem sokkal tudunk többet felőlük, mint hogy Duerot is, Vinoy is tábornok. Nevüket a harci csapatmozgósításoknál kezdte ismerni a világ, s midőn Metz bástyái mögé anyai tábornok szorult, s midőn Sedan alatt Franciaország megfosztatott marsalljaitól és tábornokaitól, akkor keztek fölmerülni addig másod- vagy harmadrangu szereplők, kikre nagy dolgok megtevése hárult. Ezek közé tartozik Duerot és Vinoy, kikkel szintén találkozunk Sedannál.

Vinoy hadsapata — mintegy 40,000 ember — volt az a töredék, melyet jobb csillagzata megmentett a szégyenletes kapitulációtól. A sedáni esztánál Vinoy serege a visszavonulási vonal védelmére volt hátrahagyva, de a német túlyomó erő ellenében e sereg vajmi gyöngye volt és Vinoy nem vivhatott ki más eredményt, minthogy keresztültörte magát Páris felé. Az ő serege volt, mely a párisi védelmi erő első magvát képezte.

Duerot tábornok sedáni fogoly, s mint ilyen, arról nevezetes, hogy nem egyezett bele a kapitulációba és nem adta becsületszavát arra, mikép nem fog harcolni a németek ellen, ha szerit telteti. A porosz fogságból aztán megmenekült; hogy miként? azt nem tudjuk. De emlékeztünk, hogy szeptember közepén már nem volt fogoly, fölajánlotta szolgálatait a köztársaságnak, s a párisi védelmi erő szervezését együtt vezette Trochuval.

Emlékeztünk, hogy Duerot szept. 19-dikén már Páris körül küzdött a poroszok ellen, nevezetesen Meudon és Villejuif között, midőn az ostromzáróló német hadaknak igen véres napot készített. Ez eseménytől kezdve hallottuk emlegetni

nevét, s ez események után nemesak a porosz lapok, hanem Bismark is egy hivatalos sürgönyben Duerot tábornokot, a második párisi hadsereg parancsnokát szószegéssel vádolta, miután Sedannál becsületszavát adta, hogy nem fog elszökni, s később mégis megszökött. Duerot annak idején tiltakozott a vád ellen, minthogy e vádat még

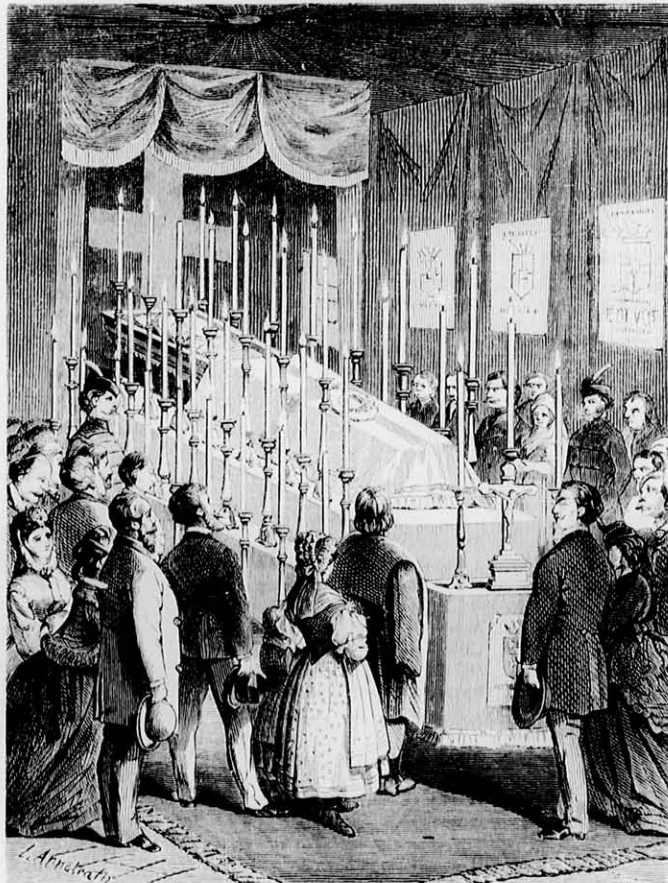
vel, kocsin Pont-a-Moussonba menjen, s ott a porosz hatóságnak adja át magát. Oda meg is érkezett, az állomást a poroszok kezében találta, a szolgáló tisztnél jelenti magát, s így szavát beváltotta. Megparanestolták neki, hogy egy vonatra szálljon, mely őt Németországra vigye, de nem volt képes helyet kapni. Figyelmeztette a tiszet s tőle külön kocsit kért. Azt válaszolták neki, hogy a vonat már ugysis hosszú és várja meg azt, mely két óra múlva megy el. Azután engedelmet kért és kapott a városban egy barátját meglátogatni a nélkül, hogy visszatérése iránt ígéretet vettek volna, vagy ő ílyet adott volna. Barátja házában parasztruhát kapott s egy burgonyával megpakott parasztszekeret. A kardok és egyenruhák a burgonya alá rejtettek. Kék blouzeban, széles nadrágban, pi ával szájában, parasztkalapal fején, meztelen lábait szalmával kitömött facipőbe dugva, ment Duerot tábornok a koesi mellett. Egy hasonlóan öltözött hadsgéd vezette a lovat, egy másik a burgonyán ült. Ily módon haladták át a porosz vonalakat s értek oly helyre, hol valódi jellemüket kimutathatták.

Duerot nagy népszerűségben állt az ostromzár ideje alatt a párisi katonák előtt, s a véres kitérősekben mindig oroslánrésze volt. A nov. 29. 30. és dec. 2-iki páris körüli esztákat is Duerot vezényelte Trochuval; nov. utolsó napjain áttört a Marne-on is, s mind rettenthetlen bátorságának, mind vezéri tulajdonainak oly jeleit adta, hogy Trochu egyszer az őt éljenző katonaságnak így szólt: „Duerot tábornokot éljenzétek, mert ő Franciaország legjobb katonája.”

Duerot tábornokot mindenre képesnek tartották. Hisz emlékeztünk, hogy voltak táviratok, melyek szerint Duerot tábornok áttörte az ostromvonalat és egyesült a departementok hadaival.

De a jan. 19-iki kitérésben már nem szerepelt Duerot; ezt Vinoy tábornok vezényelte.

Duerot a borzasztó küzdelmek eredménytelen-sége által lehangelva, egészen megtört. Le-Mansnál Franciaország fő hadereje tönkre tétetvén, és

B. Eötvös a ravatalon, febr. 5-én.

Párisban léte előtt is fölhozták, a közvélemény előtt gyanússá akarván őt tenni.

Ekkor a „Times”-ban következő közlemény jelent meg: Duerot tábornok súlyt fektet arra, hogy vonakodott a sedáni kapitulációt aláírni, s hogy neki, mint porosz fogolynak, a poroszok azon tanácsot adták, hogy becsületszóra két hadsgéd-

szert Duerot tábornok áttörte az ostromvonalat és egyesült a departementok hadaival.

De a jan. 19-iki kitérésben már nem szerepelt Duerot; ezt Vinoy tábornok vezényelte.

Duerot a borzasztó küzdelmek eredménytelen-sége által lehangelva, egészen megtört. Le-Mansnál Franciaország fő hadereje tönkre tétetvén, és

segély nem jöhethető, a tábornok elesüggött, s lelki levertségéhez még betegeskedés is járult. Olvas-tuk mindnyáján a hírt, hogy öngyilkos akart lenni méreg által. Meglehet, hogy nem is igaz, de Duc-rot mély kétségbeesését minden hír igazolja. Azt is beszélnek felőle, hogy látván közeledni a kapitu-láció idejét, a Mont-Valerien erődbe akart vonulni Trochuval együtt: de e hatalmas erő nélkül szó sem lehetett német részről fegyverszünetről. Duc-rot-t pár nap előtt Nevresben a constituanteba képviselőnek választották.

Vinoy tábornok nevével is találkozunk a kitö-résnél. Szeptemberben jelentékeny szerepet ját-szott Argentuil és Montrouge körül, s ügyes kato-nának bizonyult be azon visszavonulás által, melyet Sedantól Párisig meg-megújuló esztendőzók közt folytatott.

Párisi legjelentékenyebb szereplése azonban a kapituláció idejére esik, midőn Trochu helyett a főváros katonai parancsnokává nevezetett ki. Tudjuk, hogy Trochu sokszor megtámadták: miért nem tett gyakoribb kitöréseket, miért a párisiak minél jobban éheztek, annál inkább hitték, hogy a város sanyarúságért okvetlenül kell vala-kit vádolni. Trochu tehát a jan. 19-iki eredmény-telen kitörés után beadta lemondását s a védelmi kormány Vinoyt nevezte ki, kinek most már nem volt más teendője, mint föllépni azon zavarok elnyomására, melyek Párisban törtek ki a fegy-verszünet hírére, s fálhatalmazással látni el Jules Favret az alkudozásokra. Vinoy egy prokla-mációban tudatta, hogy átvette a főparancsnok-ságot, és szomorun mondja: „A nagy tehernek én csak veszélyeit vállaltam magamra. Ne rin-gassuk magunkat képzőlésekben. Én katona akarok maradni, s elfogadom a veszélyt.”

Hiro futván Párisban, hogy a védelmi kormány alkudozásokra hajlandó, jan. 21-kén este Belleville és Montmartre város részekből nemzetőrök nyo-multak a kormány székhelyéhez: a városháza-hoz és zavargások törtek ki, melyek 22-kén délután oly mérvet öltöttek, hogy fegyverre került a dolog és a nemzetőri 101-ik zászlóalj Sapia parancsnoka alatt tüzelné kezdett a városháza, folytonosan „tömeges kirohanás” után kiáltozva.

Ezalatt egy másik csoport a Mazas-börtönre tört, s kiszabadította onnan azokat, kik az okt. 31-iki párisi zavarok miatt fogva tartattak, nevezetesen a császárság alatti demonstrációkból ismeretes: Mégy, Blanqui, Delescluse, Pyat, Millière és ezek legismertebbjét: Flourens Gusztávot.

Míndezek azóta ismét fogva vannak. Flourens kijelentette a tömegnek, hogy most nincs idő tüntető föllépésekre, miután eredményhez úgy sem vezetnek.

E nyugtalan emberről oly sokszor hallhatott már az újságolvasó közönség, hogy méltán érdekelheti. Láttuk őt egy év előtt a boulevardokon a néphez szólani, láttuk ama gyűléseken, melyeket a munkásosztály Rochefort érdekében tartott; láttuk, hogy 1870. febr. havában, midőn Rochefort egy gyűléseketben elfogatott, Flourens pizs-tolyt ragadva, a rendőrbiztosra fogta, mondván: „Nekem eljött a forradalom napja.”

Flourens Gusztáv már nem ifjú ember, 1822-ben született és még csak 24 éves volt, mikor a College de Franceban atyját helyesítette a tanszéken. Flourens egy francia pair legidősb fia; atyja igen szerette a császárságot, s fia aristokratikus és papi körben növekedett föl. Sokat tanult, s legin-kább a szabad eszmékkel foglalkozó műveket olvasta. Szabad gondolkodása miatt összeütközésbe jött egész rokonságával, s maga is úgy találván, hogy az állami szolgálat nem neki való, elhagyta a Colleget, sőt Napoleon trónralépte után Franciaországot is, „hol a legképzeltetebb gyalázatos állapot van,” mint később írta Brüsseltől egy barátjának.

Sokat bolyongott, és szülői is alig tudtak felőle valamit. Részt vett a lengyel fölkelésben, Gari-baldi harcában, a kretai zendülésben. 1865-ben

Brüsszelben mint az „Espiegle” és „Rivegauche” demokrata lapok díjtalan munkatársa szerepelt és nyomorgott. Egy szerény ház negyedik eme-lében lakott és a Boulevard de l'Observatoire laci-konyháján kosztozott, a esemegét a „Chatimart” olvasásával pótolva. 1865. júniusban elhagyá Brüs-selt. Anyja jött érte, hogy apja halálos ágyához vigye.

1866 kezdetén az „Espiegle” szerkesztőjének, Odilon de Lunának Konstantinápolyból ezt írta: „A forradalomnak, hogy győzzön, cosmopolitikus-nak kell lennie. Ha Párisban nem jó létre, kitör Spanyolországban, vagy másutt valahol. Menjünk tehát mindenüvé, ha nem is megcsinálni, legalább előkészíteni azt.” Azután Kretában vett jelenté-keny részt a fölkelésben, közel egy évig. Részt vett azon csapatban, hol Arkadion klastrom-ostro-mánál 197 férfi és 300 nő 16,000 török ellen küz-dött. Csak a harc bevégezte után tért Párisba, s Görögország köszönete követte.

Az 1870-iki párisi zavarok után elmenekült Franciaországból: de a köztársaság kitörésekor ismét megjelent Párisban, hol egy nemzetőr szá-zad vezényletével bízott meg. Okt. 31-én a párisi nyugtalan elemek föllázdak a védelmi kormány ellen, mert az előtte való napok alatt a franciák nevezetes posíciókat vesztek el a németekkel szemközt. A demonstráció intézője Flourens volt, s ezért elfogatott.

Flourenset általában igen szigorú jellemű ember-nek mondják, de az is bizonyos, hogy nagyon exatált lélek és fő.

Marko király s két bajtársa.

— A krajnai „Markó-mondakör”ből. —

Élt vala három ifjú bős,
Szép karesu három ifjú hos;
Marko, Debelak s Jankotits;
És szól a bős Marko király:
„Kötöztek meg engemet,
Béko szorítsa lábomat,
Vaslánc erős két karomat,
Aztán börtönbe dobjátok
S oly gyorsan, mint a röpke szél,
Törökönba siessetek,
S ott adjatok el engemet.
A díj legyen: száz font arany,
Egy fehér tallér — értitek?
S rádásul husz fehér forint!”

Törökönba sietnek ök,
Följárnak Marko királyt
A császárnak. Száz font arany
S egy tallér — im, nem több a díj —
No, s rádásul még husz forint.

És szól a bátor Jankotits:
„Hatalmas császár, mondsza csak,
Nem adnál hétszáz jó vitézt?”
„Adok, — s hozzá még ötvenet,
S magam is elmék veletek.”
Nyeregbe ülnek szaporán
S elszállnak, mint a szélroham,
Hol Marko király togva van.

A császár lováról le száll;
„Hadd lám, hol van Marko király,
De nem ám büszkén, szabadon;
Békóba verve és vason!”

Csikorg a zár: — s hogy nyitva áll
Az ajtó, hát Marko király
Vadul visorgatja fogát,
Hogy a börtön tüzet okád;
A török császár fölkiált:
„Bezzeg ez nem Marko király,
Hanem a pokol ördöge!”
Aztán lovára ültetik,
És Törökönba elviszik,
El messze, messze, messzire,
Hol esőrg a Kulpa mély vize.

Marko király most könyörög:
„Irgalmazz, hatalmas török!
Nekem is volt foglyom s nem egy,
Kedveztem is mindenkinek,
Tüled kettőt kérék esupán:
Oldasd föl jobb lábam s kezem,
Hadd mossan meg fájó fejem,
Kínjaim oh! olyan nagyok.

A szívem is úgy fáj, sajog!
S adjátok ide kardomat,
Nincs pária a nagy ég alatt,
Oly fányas, tiszta, mint a nap!”
Egy kanesőt nyújtanak neki,
Fényes kardját is felkötö.
Egy-zerre csak záheg-zuhog:
Kétszáz halott a földre rogy. —

Aztán oly gyorsan, mint a szél,
Száguldva, szállva haza tér,
És Jankotits várába ér.
Az asztalon — nagy pénzhalom,
És ketten osztozkodnak ép:
De Marko király oda lép:
„Mít osztozoktok, hejh! nem úgy!
Hát már a bajtárs is hazug?”
Kardját kivonja most vadul:
S két véres fő a földre hull.

Prém József.

Az emberek ezerkilencszáz év előtt.

Rómából lateráni szent János régi bazilikájánál a városból kilépve, az úgynevezett apiai úthoz érünk, melyet jobbról-balról omiadosított síremlé-kek szegélyeznek s mely ma amnyira elhagyatott, hogy széles, lapos kövezete közt fölverte volna már magát a burján, ha hogy a kialudt vulkánok lábujából kivágotott kövek nem gátolnának min-den növényéletet.

A Caesarok szép napjaiban ez út a nagy Appiának, az utak királyának, az Elysiumba vezető útnak neveztek. Gyűlőhelye volt ez akkora az életben s halál után mindazoknak, ki a váro-sok városa kiváló gazdagjai, nemesei, szépei vála-nak. Más utaknak is voltak síremlékei, mint a via Latina és via Flaminiának, de boldog az, kinek sírja a via Appiánál lehetett!

A rómaiaknál, azon népnél, melyben a halál iránti szeretet ép úgy elterjedt volt, mint a mai angoloknál, s kiknél az öngyilkosság díhe külö-nösen Tiber, Caligula s Nero alatt valóságos ragálylyá fejlődött, igen nagy vala az a föltött gondoskodás, hogy halála után hol aludja a test örök álmait. Eleintén magában a városban, sőt a lakházakban is temetkeztek, mindazáltal az elta-karítás ezen módja ellenkezett a közegészséggel s ezenkívül a temetések minden pillanatban beszennyezheték a város áldozatait. Ennél fogva törvényt alkottak, mely a városban való temet-kezést megtiltotta. Erre jogot csak néhány kiváló család nyert közelsimerés címe alatt. Ezek a Pub-licia, Tubertus és Fabricius-családok voltak. Iri-gyelte is őket mindenki.

A *trümpfator*, ki Rómába diadalal való bevo-nulása közben halt meg, szintén joggal bírt rá, hogy magában a városban temessék el.

Az élő nagyon ritkán bizta a sírjáról való gon-doskodást utódaira. Mulatság volt számára sírját saját zemei előtt elkészíttetnie. Az ilyen emlékek legnagyobb részén — miket ma is bőven talál-latni, — ezen két betűt olvashatni V. F., a mi annyit jelent, *Vivus Fecit*, élő korában készíttette; vagy ezen három betűt: V. S. P., azaz: *Vivus Sibi Posuit*, élő korában állította föl magának; vagy végre ezen három betűt: V. F. C., azaz: *Vivus Faciendum Curavit*, élve gondoskodott elké-szítetéséről.

A rómaiakra nézve — miként látni fogjuk — csakugyan fontos volt a temetkezés; egy vallásos hagyomány szerint Cicero idejében azt hitték, (pedig ekkor már töredezni kezdett az ilyen hit,) hogy minden temetetlenül maradt embernek lelke száz évig bolyong a Styx partjain. Ki útjában holt testre talált, s elmulasztotta azt eltemetni, oly gonoszsgot követett el, melyet csak azzal hozha-tott helyre, ha Ceresnek anyasertést áldozott; ha a tetemre egymásután három izben egy kis földet vetettek, ez elégsgéves volt s némileg pótolta a temetést s az áldozatot.

Hanem *eltemetett* még nem volt minden; földo-log vala „kellemesen” eltemettni. A pogány-halál, mely tetszelgőbb volt mint a miénk, az Augustus századjabéli halandónak nem esontváz-

alakban, csupasz koponyával, tátongó szemgödörökkel, félelmesen vigyorogva s kezében kaszával jelent meg: az ő haláluk szép, halavány nő volt, az álm s az éj leánya, kinek kezei fehérek, hidegek, ölelése fagyasztó; valami ismeretlen baráté volt ez, kit ha hívtak, előlépett a sötétségből, lassan, némán ment a haldokló ágyához s halálos esőkjével lezárta annak ajkait és szeméit. Erre ezután a holttest sükkett, némává, érzéketlenné lett azon pillanatig, míg a máglya lángját meg nem gyújtották számára, mely megemésztvén a testet, felszabadítja a lelket az anyagtól, úgy hogy a test hamuvá, a lélek pedig istenné lett. Ezen isten (manes) pedig, kit az élők nem láthattak, ismét fölvevé régi szokásait, hajlamait, szenvedélyeit, visszanyerte úgy szólva régi érzéseit; szerette azt, a mit hajdan szeretett, s gyűlölte, a mit azelőtt gyűlölt volt.

S ezért tették a harcok mellé sírjába pajzsát, lándzsáját, kardját, a nőbe gyémántos tütt, arany láncát, gyöngyeit; a gyermekébe játékszerét, kenyeret, gyümölcsöt s egy alabástron vázába néhány csöpp tejet édes anyja emlőiből, melyet az idő még ki nem apasztott.

Ia a római nagy gondot fordított arra, hol álljon háza, melyet rövid léte alatt lakni fog, elképzelhetjük, mennyivel nagyobb ügyelmet fordított azon lak tervezetere, helyére, többé vagy kevésbé kellemes, izlésének, szokásainak, hajlamainak, óhajátásainak megfelelő fekvésére, melyben — istenné levén — örökkön örökké fog élni; mert a manesek egy helyben maradó istenek, sírjaikhoz valónak láncolóva s legfélebb az volt nekik megengedve, hogy azok körül járassanak. Némelyek — s ezek a falusi örömök kedvelői, a bucolikus lelkek valóak, — meghagyták, hogy sírjaikat villáikban, kertjeikben avagy erdeikben építsék föl, hogy öröklétüket a nymphák, faunok s driádok társaságában, a szellő által mozgatott lombok közt ringatózva, a galyak közt rejtőző madarak énekében gyönyörködve tölthessék. Ezek a bölcsesek valóak.

Mások azonban — s ezek roppant többséget képeztek, — kinek éppen ugy szükségük volt mozgásra, izgalomra, sürgésre, forgásra, miként amazoknak esőndre, magányra és elmélkedésre, — mások, mondjuk, drága pénzen vásároltak maguknak helyet azon utak mellett, hol az Európa minden országából érkező utasok elvonultak, magukkal hozva az ázsiai és afrikai híreket is. Ez út a Flaminia, Latina, de leginkább az Appia volt.

Ezen út Appius Claudius, a félelmetes decemvír által alapítattván, ki Sicinius Dentatust meggyilkoltatta s a szép Virgíniát el akarta rabolni, — a Via Appia lassankint megszűnt a birodalom útja lenni, hogy Róma egyik külvárosává váljék; még mindig elvezetett Nápolyba s Nápolyból Brindisibe, hanem két olyan sor ház között, melyek paloták s olyan sírok között, melyek Mausoleumok valóak. Ebből az következett, hogy a Via Appian a sors által kegyelt szellemek nemcsak láthatták az arra járó-kelő ismerősöket és ismeretleneket, nemcsak hallhatták, a mi újat az utasok Ázsiáról és Afrikáról beszéltek, hanem egyszersmind ők maguk is szóllhattak sírjaik szavaival; emléköveik felíratáival ezen járó-kelőkkel és utasokkal.

S mivel az egyént jelleme a síron túl is követte, — miként ezt megmutattuk, — azért az igénytelen ember így szólott:

Voltam; nem vagyok már;

Ez egész életem, ez egész halálom.

A gazdag ember így szólott:

Itt nyugszok

Stabirius;

Kínnezték öt sevréket, annélkül, hogy kérte volna;
Helget foglaltathatt volna Róma minden
decuriónban.

Nem akarta.

Jámbor, hitör és hü volt.

Semmitől lett.

Harminc millió sesteréit hagyott maga után,
És soha sen hallgatott a bölcsesékre.
Légy jó és köcsöd példáját.

S ezen kívül, hogy az arra menőnek figyelmét még biztosabban magára vonja, Stabirius, a gazdag ember még egy napot is vésetett sírjára fölé.

Az író így szólott:

Utas!

Bőr mennyeire siess is

Utadnak célját érni;

E kö két feljő tekintened

S elolvassod felíratát.

Itt nyugszok

Marcus Pucanius

Költőnek csontjái.

Élj boldogul.

A szerény ember azt mondá:

Nevem, születésem, származásom,

Mi voltam, mi vagyok?

Nem tudom el.

Néma örökre, egy kis hamu s csont vagyok.

Senai egyeb.

Semmitől származva, visszatértem oda.

Honnan eredtem.

Sorsom vár veád is, Istenek veled!

A mindennel megelégedett ember így szólott:

Még a földön voltam, jól éltem.

Az én színművemek már vége,

Vége lesz neveseké a földnek is.

Élj boldogul és tapsolj

Vége egy ismeretlen kéz, kétségkívül valamely apa keze, egy szegény, két éves korában meghalt leánya sírját így szólaltatta meg:

Föld, légy neki könnyű.

Ő is könnyű volt neked!

S a sír hangjain kikkelt beszéltek, ezek az élethez ragaszkodó halottak? Kik voltak azok, kiket sírjaikból megszóllgattak, mint a Laisok szoktak ablakjaikon kopogni, hogy az arra menőket kényszerítsék, miként rájuk tekintsenek? Miféle világ volt az, melybe még szellemük is belévegült s mely élénken, vígan, gondtalanul s gyorsan haladt el mellettük, annélkül, hogy hallgattak vagy tekintene rájuk?

Ez Róma ifjúsága, szépsége, eleganciája, gazdagsága és arisztokráciája volt. A Via Appia az volt Rómában, a mi a Longchamp Párisban, a Prater Bécsben, a városliget Pesten.

Délután négy óra tájban, midőn már szümedezni kezdett a nappali rekkenő hőség; midőn a nap a tyrrhéni tenger felé aláhanyatlott; midőn a piániak, eserek és pálmák árnyékai nyugatról keletfelé meghosszabbodtak; midőn a siciliiai oléanderek a nappal porát az esti szellőben lerázták magukról; midőn az indiai magnolia elefántesontfehérségű kelyhét fölemelte s azt harmattal megtöltötte; midőn a kaspi-tengeri nelumba, mely a nap heve elől a tenger fenekére bujt, ismét feljön a hűs víz felszínére; akkor a porta Appian át lassankint előtüntedeztek azok, kik a szépek előcsapatát képezvén trossulnak, vagy Róma „kis trójaiainak” neveztetének; ekkor azután Appia-külváros házai is megnyíltak levegőt szívni s lakóik szemlét tartani kilépvén, az atriumból előhozott karszékeiket azon korlát-kövekhez támasztották, melyeket a lovagok paripáikra föllépésüknél lépesőül használtak; vagy félig fekvő ezen kör alakú padokra heveredének, melyekkel a holtak nyughelyeit az élők kényelmére körülvettek.

Párisban a Champs-Elyséesek kettős néző sora, Firezének a Cascinere futó tömege, Bécsnek a Praterbe özőnlő sokasága, vagy Nápólnak Toledo-utcaja sohasem látott oly változatos jeleneteket s oly néptengert, mint itt lehetett látni.

Legelőször is aranyaképpel vagy tigrisbőrrel borított numidiai paripákon lovagok jelennek meg. Némelyek lépésben folytatják sétalovaglásukat; emezek előtt rövid-tunikás, könnyű sandálos kengyelfutók ügetnek, összegöngyölt köpe-

nyük bal-vállukra keresztül van vetve s derekukra bőrov simul, melyet tetszésük szerint összébb húzhatnak vagy kitágíthatnak, a szerint a mint jobban vagy kevésbé kell futniok. Mások, mintha versenydíjért futtatnának, néhány perc alatt végig vágatnak a Via-Appia egész hosszán; lovaik előtt remek alkátu, arany vagy ezüst-nyakperces vérecek repülnek s jaj annak, ki ezen rohanó vihar-nak utjába akad! jaj annak, kit ezen priszszkölő s esaholó tömeg és porfellegek körülvesznek! Az ekek által megmarva, a paripák által megtörpva, véresen emelik majd föl az utról, mialatt a fiatal patricius, ki a csint elkövette, annélkül hogy szárguldasában megállapodna, visszatekint s felcacaq.

A numidiai paripák után jönnek a könnyű kocsik, melyek gyorsaságban csaknem vetekedtek azon lovakkal, melyekét Rómába Jugurthával egy időben hoztak. E kocsik ugynevezett „csisik” könnyű, nyitott, legyező alakjában egymás mellé fogott három öszvér által vont szerszámok. Azután megjelennek a „carneae“-k, magas kocsik, melyeknek a mai olasz corriciolók csak utólaik. Ezek lovaik ritkán hajtják maguk az uracsok, hanem fekete rabszolgák által hajtják, ki hazája festői viselésébe van öltöztetve.

Most a négykereű kocsik jönnek, a rhodák, gazdag bíbor párnákkal s szőnyegekkel kibérelve, mely utóbbiak szélei kifelé lógnak; azután a corini-k, légmentesen elzárt járművek, melyekben a Laisok időznek mai napi kegyenceikkel; végre ellentétül az ugynevezett „carpentaban” — mit csak a patriciusok használhatnak — hosszú stólbá és sűrű pallábá burkolózva megpillantjuk a szobor merevségű tisztas matróznakat; s utának a szabad hölgyeket kősi fátyolba öltözve, mit ködből s légből szóhettek: ezek hanyagul dölnek hátra pompás penulákba öltözött hordárok által épelt gyadoghintaikban; jobbjan görög rabszolgáné van, egy szerelemistennő, egy esti Iris, ki darabig megpihen rendes foglalkozásából, hogy pávatollakból készült legyezőjével hűs szelőt csajpon urnője számára; a gyaloghinto balján pedig liburni rabszolgák lépdel, prémél behuzott kis lépesűt s prémsznyeget vive magával, hogy az örömök elpuhult papnéja palankinjából azon helyig, hol meg akar nyugodni, úgy mehessen, hogy meztelen, drágakövekkel ékesített lábainak ne kelljen érinteni a földet.

Azután ha mögöttünk van a Mars-mező s tul vagyunk a Porta-Capenan és kűnn a Via-Appian, itt látjuk, a mint sokan tovább haladnak kocsin avagy paripán, míg mások kiszállanak, fogatjukat rabszolgáik gondjaira bízzák, a sírok és paloták közt levő sétasorokra lépnek, avagy feülnek azon székekre, miket vállalkozók a szabad ég alatt egy órára fél sestertiumért kínálnak. Itt láthatni aztán az igazí dísz! itt uralkodik a szeszélyes divat! Itt tanulmányozzák az izlés igazí mintaképein a szakal alakját; azt, hogyan van a haj nyírva, hogyan szabják a tunikák, s török rajta fejüket, vajjon volt-e Caesárnak izlése, a kí bő és uszályos tunikát viselt?

Itt egészen komolyan vitatkoznak a föltt: mily súlylyal kell bírniok a nyári gyűrűknek s milyenel a tólieknek? miből áll a legjobb arefesték s a legkitűnőbb testkenőcs? melyik olaj legjobb a hajra? vitatkoznak a száj tisztán s a lélekzet szagtalan tartására, az óborral gyurt myrtus-és mastix-patillák-e a legjobbak? — A nők figyelmesen hallgatják e beszéket, mialatt egyik kezükből a másikba ambra-golyócskákat hánynak, melyek üditők és egyszersmind kellemes illatnak; helyeslőleg intenek fejükkel, szemükkel, sőt néha kezükkel is, ha valami éppen nagyon tetszik nekik; mosoly közt megnyílt ajkaikon is láthatni gyöngyszerű fogaikat; hátravetett fátyoluk koromsötét szemődeik s szemekkel ellentétben arany- vagy hamvas szőke dus hajzatukra enged pillantani a szerint, a mint Galliából hozatott bükkhamuból és keeskefagyuból készült szappant, vagy eestseprőt mastixolajjal keverve használtak, vagy

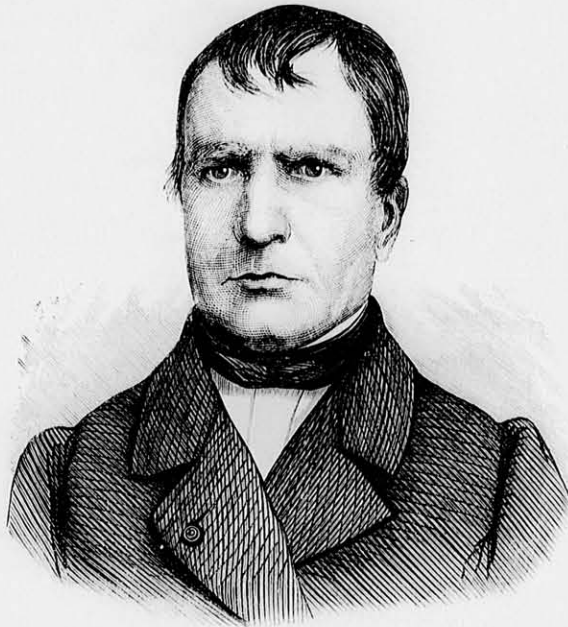
végre — a mi legegyszerűbb — a milyen vendég-hajat vásároltak a Hercules-templommal átellenben levő Porticus Mincius taverneiban, hol a szegény germániai leányoktól 50 sestertian vett fonadékokat fél talentumért adják.

S mindezen látványokra irigy szemmel tekint az a fél-meztelen ember ott a népből, az a szegény kis görög, ki egy jó ebédért kész lenne fölmászni az egekbe; valamint az a kopott köpenyű és türeserszényű bölcsész is, ki itt készítget egy szónoklatot a fényűzés és gazdagság ellen.

S mindannyian, bár álljanak, üljenek, fekdjenek, járjanak, föllábon hintázkodjanak vagy kezüket emeljék föl, hogy öltönyűjüket visszaessék s karjuk lássék; nevetnek, szeretnek, térfalóznak, negélyezve beszélgetnek, s alexandriai vagy cadixi dalokat dudolgatva, feledik azon halottakat, kik hallják őket, kik feliratokban kiáltoznak hozzájuk, Virgil nyelvén hőbortosságokat üznek, Demosthenes nyelvén szójátékokat készítenek s leginkább görögül fecsegnek; mert a görög a szerelem valódi nyelve s az a szabad nő, ki Lais avagy Aspasia nyelvén nem tudná mondani kedveséhez: *Zon za vry!* (életem és lelkem!) az ilyen hölgy csak közönséges, bozskoros és bürpajzos katonának való leány lenne.

S mégis, hogy multságokat, emlékeket, színjátékokat s kenyeret adjanak ezen hiú és őrzöngő tömegnek, ezen könnyű fejű fiatal embereknek, ezen férges szívű asszonyoknak; jó családok ezen fiainak, kik egészségüket a feslettség házaiban, erszényüket pedig a taverneban hagyják; ezen semmit tevő rest népek, mely mindenek fölött itáliai, habár mogorva, mint a britanniai, gögös mint a hispániai s civódó, mint a galliai, ezen népek, mely életét azzal tölti, hogy az oázlopesarnokok alatt sétálgat, a fürdőkben eszeveg, a circusban tapsol, ezen népek; ezen asszonyoknak s ifjaknak énekel *Virgil*, a mantuai

Miattuk, hogy hazájuk visszajöhessen, futamlik még *Horatius* Philippinél s hogy könnyebben menekülhessen, pajzsát messze dobja magától. Hogy általuk megbámultassék s megnevezetessék, szórakozottan sétál a fórumon, a Mars-téren, a Tiber partján, egészen azzal foglalkozva, miket semmiségeknek nevez: óláival, satyráival és Ars poetikájával.

Florens Gusztav.

A könnyűvérű *Ovid*, ki már öt év óta van a thrákok közé számúzve, hol a miatt vezekel, mert a császár leányának egy pillanatig kedvese volt, vagy mert a fiatal Agrippa születése titkát kileste, tőlük való távolléte bájalmában ezekhez intözi *Ovid* „Tristia”-ját, „Pontica”-ját és *Metamorphosis*ait; hogy közöttük lehessen, könyörög Augus-

a szent erdő, a latiumi farkas menhelye, Romulus és Remus bölcsője támaszkodik!

Ő értük, hogy aprilisi napként változó szereteit megnyerje, fizeti költőinek dalait, festészeinek freskóit, színjátékoznak fényűzését, Pydalus arefintorgatásait és Bathyllus táncos szökdecseléseit Maecenas az etruszk királyok ivadéka, a kéjtelgő Maecenas, Augustus barátja, ki gyalog csak egy jár, ha karjaival két eunuch vállaira támaszkodik!

Az ő kedvükért nyitott Balbus színházat, állított Philippus muzeumot, épített Pollio templomot. Közöttük oszt szét ingyen sorsjegyeket Agrippa, mely sorsjegyekkel huszezer sestertiumot, arany s ezüsttel hímzett pontusi kelméket, esz-gaház és elefántosntal kirkott butorokkat nyerhetni; az ő számukra épített fürdőket, melyekben hajnaltól estszürkületig maradhatni, hol Agrippa fizeti a borbélyokat, fodrászokat, kenőket, vendéglősöket és italmérőket; értük ásat 30 mértföld hosszáságu esatornákat; értük épített hatyankét mértföld hosszú vízvezetőket melyeken át Rómába hat millió négyszög lábnyi víz esurog kétszáz szökőkutba, százharminc víztornyba és százhetven melencébe!

Végre az ő kedvükért, hogy a téglából épült Rómát márványvá váloztassa, hogy számukra Egyiptomból obeliszkeket hozathasson, hogy bazilikákat, forumokat, (tereket) s színházakat építtethessen; Augustus a bölcs császár minden arany edényét összeolvasztatja s a Ptolemeusok minden örökségéből csak egy murrhiniai vázát tart meg maga számára; atyjának

Oktavianusznak vagyonából, a meghódított világ kincséből pedig csak 150 millió sestertiumot, mintegy 12 millió forintot; értük állítja ismét helyre a via Flaminát egészen Riminiig; az ő kedvükért hivat Rómába görög komédiásokat és bölcsészeket, Cadixből táncosokat, Galliából s Germániából gladiátorokat, (viadorokat), az ő

Vlnoy tábornok.

hattyú, a habár nem nevelése, hanem szívére nézve keresztény költő, ezeknek énekel a mezei örömeikről, ezekért átkozza meg a republikánus nagyravágyást, bölgyezi meg a polgárháborúk gonoszságait s készíti a Homér óta született legszébb s legnagyobb költeményt, s melyet el fog égetni, mert nemesak az utókor, hanem kortársai számára is méltatlannak tartja azt.

tusnak a könyörögni fog Tiberiusnak is, hogy engedje Rómába visszatérhetni; mi lön hazájától távol, szemét be fogja hunyni; feléjük fog tekinteni utolsó pillantásával, azon átszellemült pillantással, mely mindent lát; Sallust remek kertjeit, Saburrus szegény városnegyedét, a Tiber méltóságos hullámaival, melyekbe Caesar Cassiussal küzdvén, majdnem befelűt, és a Velabrum vizét, melyre

Duerot tábornok.

kedvükért hozat Afrikából Boa constrictor-kigyókat, vízi lovakat, zsiráfokat, tigriseket, elefántokat és oroszlanokat. S végre haldokló ágyán ezekhez szól így: „Meg vagytok velem elégedve rómaiak? Jól játszottam császári szerepemet? . . . Ha jól, nos tapsoljatok!” Ilyen volt a via Appia a Róma és ilyek a rómaiak ezerkilenceszáz év előtt. Válozött-e azóta az ember?!

Kutya-mészárszék Párisban az ostrom alatt.

Nemcsak a büszke Páris volt nagy megpróbáltatásnak kitéve az ostrom alatt, hanem az ingyene Páris is, melynek konyhája egész forradalmat alkotott a konyházatban, s irányadóvá lön a „finoman étkező” világban. Páris sanyargott, kopalt, s asztalra hordott minden megehető, hogy képes legyen dacolni a város falai és erődei mellett a német invázióval. Mindenesetre a XIX. század egyik legsötétebb napjai azok, melyeket Páris átélt az ostromzár alatt.

A bombáztatás dülásaihoz és ökléklésihez

urnője most akar átadni, hogy vissza kapja nem-sokára, mint éhsége csillapítóját; de alig tud megválni kedvence állatától.

A háttérben vásárlók állanak, kik a meg nem szokott húst most örömmel teszik kosarukba, és szerencsések, ha még ílyet is kaphatnak.

E kép eléggé jellemző vonást nyújt az ostromlott Páris feldúlt területéhez.

Párisban szeptember havában senki sem remélte, hogy az ostromzár 6—7 hétnél tovább tartson. Szept. 8-án jelentette hivatalosan Magnin kereskedelmi miniszter, hogy a fővárosba gyűjtött élelmiszer készlet 2 millió lakoságnak két egész

keletkezési kornak, hogy részint az okmányokra reflektálhassunk, részint ezek segítségével történetírásunkban eddig még hiányzott részleteket jelölhessünk ki

Elhagyva I. Rákóczy György 1644-iki támadásának előzményeit, itt annak fonalát csak ott ragadjuk meg, hol már a tulajdonképeni tartozó harcok kezdődnek. Miután Rákóczy az ország határait elég váratlanul átlépte volna, Forgách Ádám Kassát március 11-én átadta. Kassa példája után Szendrő, Diósgyőr és Onód s több más hely is ugyanazon sorsra jutott. Szatmár rövid ostrom után megnyitá kapuit, míg Kapronca

Kutya-mészárszék Párisban az ostromzár alatt.

járult az éhség, mely fokozatosan közeledve, előbb a lovakat, aztán a kutyákat, macskákat, patkányokat és egereket enésztette föl.

Természetes, hogy ily sanyaruság közepette, midőn az embereknek nem volt meg a kellő napi falat, veszni kellett minden oly állatnak is, mely az eleséget fogyaszthatta. A pompás állatkeret lakói ép úgy elpusztultak, mint a házi állatok. Az ebek a mészárszéknek rendes árucikkei lettek, húsukat kimérték és azok keresettek voltak.

Ily mészárszékot ábrázol egyik képünk. Látunk ott szép vadászebet, mely már a vágőlegénynek adatott át, s látunk elkényeztetett öleket, melyet

hónapra elegendő, s ez állítást akkor alig hitték el. És íme, szept. 8-ika óta öt hónap mult el. Képzhetők, hogy ez idő kihuzására az élelmiszerek oly surrogatumaikhoz is kellett folyamodni, melyekre senki sem számolt.

Két okmány I. Rákóczy Györgytől.

Két eredeti, tudunkkal még nem közölt, sem kutfőül nem használt okmánynyal van dolgunk, hazai történelmünk egyik legeseménydúsabb s eredményei és kihatására nézve legnagyobb horderejű korából — a Rákóczyakéiból. Az apróbb részleteket elkerülve, rövid vázlatát adjuk a

György a Szepességben s a Vág völgyön át Galgóc felé nyomult. Egy más hadosztály Bakos és Bornemissza alatt a bányavárosokat hódította meg a fejedelem részére, ki a derékhadval, fia és többek kíséretében, — miután Füleket szerződés által megnyerte volna — a Garam felé nyomult. Az ellenségeskedés Ersekujvár táján megkezdődött. A királyi seregek Torstenson visszavonulása következtében, kivél pedig Rákóczynak kell vala egyesülni, most Rákóczy ellen fordulhattak, és miután a dunántúli hadak Eszterházy nádor alatt hozzájuk csatlakoztak, ápril 3-ik tizedében megindultak Rákóczy ellen. Ez időbe esik okmá-

nyunk kelte, Rákóczy serege, dacára a Magyarhoban történt gyarapodásának, igen csekély volt; Torstensonnak kényszerűt visszavonulása haditervén nagy esorbát ejtett; ehhez járult még az is, hogy a török udvar csak a moldvai és oláh vajdák 1000—1000 emberét küldte segélyére, míg a budai basa küldetését Rákóczy egy ápril 4-én kelt levelében haszatlan sürgette. A sereg ily körülmények okozta demoralizációjának elég élénk képét adja okmányunk:

„Georgius Rákóczy, Dei gratia Princeps Transilvaniae, partium Regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes, ec.

Generosi, Egr., et Nobiles fideles Nobis dilecti Salutem et gratiam nostram. Noha emekelőtte is parancsoltunk volt kegyelmeiteknek, hadainkból visszaszökőkre való vigyázás felől, mindazáltal mostan is adatvány értésünkre, hogy nem kevesen próbált marhákkal megrakodván, és nemes rendek hátok megé csatolván magukat, eo Praelextu, hogy szolgálk elszöknek táborunkból, melyet megakarván orvosolni, kegyelmeiteknek, kegyelmeesen és serio parancsoljuk, az olyanokra légyen szorgalmas vigyázása, és valakiket kaphat arestálja, admoneálván minden rendeket nevéünkkel diligenter, hogy a felekeknek ne patrocináljanak, hátok megétt ne tartásák, sőt maguk mellé be sem fogadván, kézben is adják. Secus non facturi. Datum in Cartris nostris ad arem Szecsüi Positis, die 23. Mensis Aprilis. Anno Domini 1644. G. Rakoczi.”

Vegyük fel ismét a történelem fonálát. Rákóczy a tüdő elől hátrálva — „több hasznos és kiváltképen való okok”-ból, mint az alább közlendőkben elég naívu kifejezi — Rimaszombat felé tért, míg Kapronezay megverettet és a csatában éltét is veszte. Annyi tény, hogy Rákóczy ez időtájt midőn e kiáltványt kibocsátá, tökéletesen meg volt verve s ez a palástolás dacára is szavaiból eléggé kitünik, s ide nem számítva a készülésre való felhívásának szokatlan erélyes hangját, az akkori állapotra igen világos fényt derít.

Georgius Rákoczi Dei gratia Princeps Transilvaniae, stb.

Illustres, Reverendi et Perillustres magnifici Generosi Epregii et nobiles fideles nobis sincere dilecti, salutem et gratiam nostram. Elhittük, lehetett hírével kegyelmeiteknek, az németségnek elsőben Bareszhoz jövelele, az holott szakmányokot hatalmas eszászár vitézével hordatván és vágatván, Lévához kellett magát kapesolni, innét a mi hadaink is nem kevésé fárasztották ugyan, de a helynek erőssége miatt nem térhetvén hozzájuk, s mi azonban commeatuál megfogytakozván, s a helynek is szoros alkamától volta akadályunkra levén a harcokra, ehhez járulván több hasznos és kiváltképen való okok is, innen Rimaszombathoz akarunk szállani, akarván vigyázni mind igyekezetere, szándokára a németségnek mely namár ma Palánk és Gyarmat között is volt, s tegnap napon ugyan derekas ellenkezőségi volt bizonyos esztáinknak vélek a Sági sírosznál, a holott bizonynyal nem kevés kárt is vallott a németség. Akarjuk azért kegyelmeiteknek értéseré adni, parancsolván kegyelmeesen és serio kegyelmeiteknek: minden órára mindjárast oly készen legyön kegyelmeitek, mihentest ez után való más parancsolatunkat veszi, mindjárast viritim insurgálván, haladék nélkül minden hadi apparatusával, társzekereivel, lovassával, gyalogjával mellék jöbessen és házaja szorgálatjának velünk együtt megfellehessen kegyelmeitek, s annak megfogytakozni valahogy ne találtsassék, Secus non facturi. Datum in Cartris meis ad possessionem Mulyad positis die 7. mensis maji. Anno Domini 1644. G. Rakoczi.”

A párisi utcagyerekek.

A ki olvasta Hugo Viktor „Nyomorultak” című regényét, lehetetlen, hogy ne emlékezzék vissza annak *gaminjára*, a párisi utca-suhaneok ezen

eszményített alakjára, kihez lehetlen rokonszenvelnem fordulunk.

A párisi gamin szintén nagy szerepet játszott az ostrom sanyaruságai között is, e szomorú napokban azt a szerepet, melyet Shakespeare tragédiájában a bohókok; neki köszönhető nagy részben, hogy a bombázatás réműletét mulattá változtatta. Midőn tudniillik a bombák szét-pattannak, szterebbottott darabjaik jobbra fölfelé és rézsutos irányban repdesnek, azért hát Párisban most az utcákon járőkelők, ha egy-egy bombát leessni láttak, azonnal földre vetették magukat, hogy a gyilkos vasdarabok fölöttük szálljanak el. Gaminjainknak tehát legnagyobb mulattá, hogy ahol az utcán több embert, — különösen esinosabb hölgyeket — pillantának meg, egyszerre elkiálták magukat: „Bomba! bomba! ventre á bas! arecal a földre!” s midőn aztán a hölgyek hirtelen földre vetik magukat, jót nevettek a tréfán, de meg mások is.

Ezen gaminokból lesz azután azon munkás osztály, azon alsóbb fokú nép, mely minden párisi forradalomban oly nagy szerepet vitt s mely hősiességének minden veszélyben oly fényes jeleit adta.

A párisi gamin tulajdonképen már nem gyermek, mert tíz éves korában ugy néz ki s ugy beszél, mint a tizenöt éves suhane s mindazt, minek még ismeretlenek kellene előtte lennie, a legalaposabban tudja. Magától értődik, hogy már dohányzik, iszik és játszik; de azt sem tagadhatni, ha már ily korán át adja magát a férfiu szenvedélyeknek, gyakran ő is ép ugy dolgozik és hat mint ezek. Némely gamin egész családjának gyámolt: beteg atya vagy özvegy anyja s apró testvérei abból élnek, a mit ő keres.

Hogyan szerzi a kenyeret a maga és övéi számára, ki mondhatja meg ezt? Legtöbbször becsületes uton, csakhogy rendez s állandó foglalkozáshoz nem igen akar szokni. Egy derek párisi polgárnak egyszer eszébe jutott egyszer magához venni egy erőteljes utcai gamint azon nemes szándékból, hogy szerencsét megalapítsa. Sikertült is neki a gamint Raisine marquisesnőhöz inasnak juttatni. A gamin nemokára ragyogó libériában volt tetőtől talpig, melyben urnéje után kellett járjalnia, ha az hintájából kilépve, a boulevard erdőben gyalog sétát tett. De vajjon a legfényesebb libéria is legyőzhető-e a természet hatalmát? Az első napon, midőn az új inasnak a marquisesnő után kellett lépegetnie, ez nagyon meg volt lepette, midőn látja, hogy minden sétáló szome rá szegződik, részint gnyoson, részint elformedve. Mi lehetett ennek oka? Hyppolit nem, az inas, kit annyira betanítottak, mielőtt a palotából kiindultak . . . Tovább nem állhatta meg a kivánsaságot; . . . hátrafordul s ő iszonyat! látja, a mint mögötte libériás inasa cigánykereket hány!

A gaminnak ezen le nem küzdhető gyerekeségével nagy ellentétet képez kora érrettsége. „Mily idős vagy?” kérdeztük egykor egy egészen kiesnyke fiut, ki a boulevardok sarkán újságot árult, bevételét számlálgatta s az aprópénzt ügyesen olvasta vissza.

— Hat éves. — volt a lakonikus válasz.

— S mióta folytatod üzletedet?

Egy ravasz pillantással a kövezen heverő áruhoz fordulva s azokat rendezgetve, — mintha meg akarná mutatni, hogy egyszerre két dologgal is tud foglalkozni, — így válaszolt?

— Mióta? Gyermekköröm óta!

Vajjon volt-e valaha gyermek!

— Add ide nekem a *holnap*! „Moniteur” kiesnykém, — szóltam más izben egyik pajtásához, ki szintén nem igen lehetett idősebb.

Igen sajnálom monsieur, hogy nem szolgálhatok, hanem már eladtam mind a *mult héten*, — válaszolt a fickó, ki nem egykönnyen hagyta magát megfogni.

Ezen gyerekes pajkossága és kora érrettsége általános náluk. Majd azzal mulat a gamin, hogy valamely házmesternek, ki kényelmesen ül karos-

székében, ablakát beveri s azzal továbban, majd szőjátékokkal ingerli a járőkelőket. Azután pedig gondosan megszámolja aprópénzét s bármennyire szereti is az édeségeket, mégis csak egy cipőt, sült burgonyát vagy más ilyest vesz magának s ezt kényelmesen és jó étvágygal költi el valamely templom lépcsőzetén. Mint szenvedélyes dohányzó, egyetlen szivaresutákat sem hagy a földön, melyet a járőkelők elvetnek.

A gamin legfőbb szerepet azonban mindig azon forradalmakban játszott, melyekben Franciaország története oly gazdag. Az 1848-diki forradalomkor dicsősége tetőpontján állott, az általános zavar a legjobb alkalmakat nyujtván neki, miket soha sem szalasztott el. Páris volt tetteinek tág tere, beléült az elűtött király trónjába s a bárrikádok valának dicsőségének tanúi. A következő tény is jellemző:

Egy gamin fölmászik azon kövezet-torlaszra, melyvel egy szűk utcát elrekesztettek, — ekkor megpillant állomáshelyén egy mozgó-ért, ki mögé titkosan lopózik egy fegyveres fölkelő. Ez utóbbi mítsem gyanút ellenfélét már előba veszi, — még egy pillanat s halál fiává válik. Ekkor a gamin a lopva közelgőnek bizalmasan sugja: „És a puskád meg van-e töltve, tökfűkő?” A gyilkos erre megáll s fegyverét vizsgálja: most a gamin felhuzott pisztolyából halántékon találja a golyó s halva roskad össze.

Tudvalevő dolog, hogy az annyi hősiességet végbevitt vitéz zuáv-czredék rendszeren a gaminokból egészítették ki. Az ötvenes években a hirlapok igen sokat emlegették *Libaut Eugén*nek, a vitéz hadtest egyik tisztjének nevét, ki első mászott föl Sebastopol ormaira s ott kitézte Franciaország zászlóját. Tábornoka jól ismerte emberét; a francia zászlót kezébe adván, csak egyszerűen ezt mondotta: „Itt a zászló, menjen vele!” Ez elég volt; Libaut kitört a sáncokból, utána az egész hadoszlop. Midőn az erőd árkához ért, egy súlyos kő fejeán talála, de azért a rettentetlen ifju csak rohant előre, fel a magasba, nem törődve a kő- és golyózáppal s szerencsésen elérte célját. Zászlaja csakhamar diadalmasan lobogott a magasban.

Libaut Eugén a fiatal malakoffi hős azelőtt párisi gamin volt.

Különös büntetések hajdan.

A régi igazságszolgáltatás, melynek emlékéhez mindig hozzátapad a bitófa, kerékbitetés s a kimpad minden rettentőségével, — néha kedélyes is volt s habár némely vétségre szabott humorisztikus büntetése a középkor vértromjázó Themisének nem is felelt meg, hatását még sem tevéstét. Bizonyos körülmények között a neveltségessé tétel kétségkívül keményebb büntetés, mint akármely testi büntetés vagy bírság. A szemléletben okvetlenül ily gondolatok támadnak, ha a régi német-bírodalmi város, Goslar nevezetes városházán az érdekes műtárgyak és régiségek közt megpillant egy látszólag jelentéktelen ódon szekrényt, az ugynevezett *snarr metskít*. Ezen igen gyakorta látlag készített, ember-magasságú szekrény felső része rostélyozott s egyfelől szintén rácsos választófal által két részre van osztva, melyek mind-egyike külön ajtóval van ellátva. Ezen ketős lakásnak pedig egyszerű célja az volt, hogy *háztörtés asszonyok* fenytő- és javító intézete legyen. A nagyon is heves párbeszédbe elegyedett két nőnek be kellett sétálniuk a nagyon is nem tágas szekrény-szobákba s a rostély megengette, hogy vitatkozásukat tovább is folytathassák a nélkül azonban, hogy tettegességekre vetemedhetnének, s minthogy a helyiségek sokkal szűkebbek, hogysem foglalják bennük leguggolhattak volna, azért a nagy közönség tetszése szerint gyönyörködhetett az ily módon bebörtönzötteknek izgatott arc- és kőzjátékában.

Ilyen és hasonló más szerszám — a pellengér rokona — találkozott a szent római birodalom

minden városában, s hogy azokból hazai, különösen németajku városainkba is átszárvárogtak, nagyon valószínű. Clausthalban úgy jártak el, hogy a veszekedő asszonyokat két hordóba dugták, úgy hogy azokból csak fejük látszott ki s a két hordót azután úgy állították egymással szembe, hogy a női sárkányok tetszésük szerint piszkolhatták és gúnyolhatták egymást.

Hildesheimnek hasonló célra városháza elé volt felállítva ugynevezett „*hegedője*,” mely egészen hasonlított a mi boldogemlékű s még szemeknél előtti lebegő kalodáinkhoz, csak hogy vörösre volt mázolvva s két marakodó macska volt rá festve. Hasonló szerszám volt felállítva egészen 1790-ig Lüneburgban is, mely hat tallérba került, s eután a marakodó macskákat festetése két tallérba!

Hannoverában még egyszerűbben jártak el a dolgban; ott ezen célra egy *köralku*, mintegy három láb hosszú deszkát használtak, melyen egy lyuk a gonosz asszony feje s kettő keze számára volt alkalmazva. Ebbe belé szorítottván a házárts nő, — sokszor veszekedő vagy iszákos férfi is, — végig vezetett a város után, természetesen az utcai gyercek nagy kíséretében, s meg volt a hatás. Ezen büntetés azonban inkább déli, mintsem északi Németországban divatozott, valamint a „*szégyen-kösz*” is, melyvel különösen a kertitolvajokat büntették, miként Hildesheimben a keleti kapu a város árka fölött függő „*vas-kaltilkával*,” melybe a tolvajt bezárva, vízbe merítették; vagy az ugynevezett „*bábol-házassko*,” lécekből készített ketrec, mely kötélen lógva addig forgatottak a léghen, míg a gonosztevő elszédülvén, a tömeg örömmijongása közt eszméletét el nem veszítette.

Nevezetes a fentnevezett vétségért az ugynevezett „*gabna-bírság*” is. Ez leginkább Szászországban volt gyakorlatban. „A hol asszonyszemélyek egymást szidalmazniak, őesárolniak avagy vernék, azok jelenben és jövőben tartoznak az illető városi tanácsnak egy zsák selyemszalaggal lekötött zabot vinni, — így rendel az eisenbergi városi törvény.” Ha verekszenek a nőszemélyek, — szól a rendelet más községekben. — *nyakukra békés* tételessék, vagy vörös szalaggal lekötött zsák zabot tartoznak büntetésül a tanács elé vinni, melynek fele a kegyelmes előjáróság. Mily keserű bosszúsággal fizethették ezen nők ezen bírságaikat, melyek bizonyára érzékenyebbek voltak rájuk nézve mintha azokat pénzzel válthatták volna meg!

S még ez nem volt oly kemény büntetés, mint a melyet Mühlhausenben s Elzász más városában, Németalföldön, Frieslandban s egész Pomerániában szabtak a veszekedő vagy rágalmozó asszonyokra. „A nyelves asszonyok számára, kik tisztességes emberek becsületét hamisan rágalmazzák, különös büntetés szabatik. Tudniillik egy kiöltött nyelvű nőfej, száján lakattal, kőből faragva, mely mintegy negyél mázsa nehéz. Ezt a bűnös asszonynak az előjáróság heti, vagy ha úgy kell: országos vásár alkalmával nyakába akasztatja, s azzal kell azután a városban más ganoszyelvűnek elrettentésére körüljárnia.” Ezen kövek *békakövek*, *szégyenkövek*, *palackok* is nevezettek. Láncban függtek le a bűnös nyakáról, ki előtt és után körtöket fújva, városi szolgák lépdéltek, hogy a látványgyó sokaságot összeesdítsek. A menet a börtönből vagy a városházáról indult ki a városon végig, egyik kaputól a másikig. Ha két asszony volt szégyenköre itélve, akkor azt fölvaltva kellett eipelniük s ekkor az üresen lépdelőnek, avagy kevésbé bűnösnek hátára cédula volt akasztva, melyre neve és büne is föliratott. Más helyeken ilyen köveket *seprők* helyettesíték.

Most szóljunk a férfiak számára szabott büntetésekről. Hannovera városházának azon részén, mely 1455-ben épült, köbe faragva maiglan következő tartalmu dombormívet láthatni. Két idősb és szakálás férfi tórlén s kezén állva van szemben egymással, de nyakukra kötött övvel egymástól visszavonotnak, hátulsó részük pedig meg

van meztelenítve. E különös jelenet azonban egyszerűségről nyilvános, mit a szobrász az által tüntet ki, hogy az egyik férfi előtt nyelvét öltögető utegeyerek ujjongva szolgálattja ki a csöcselék bíráskodását, míg a másik oldalon egy tisztességes nő a nyilvános botránynak legalább egy részét igyekszik férje irán eltakarni. Tovább nem szól a kép, hanem valóságos lételet fenntartotta a néphagyomány.

A főtebb ábrázolt büntetés visszariasztó volta kétségkívül annak nyilvános voltában rejlett és a fegyencek gyulázatos helyzetében, nem pedig tehát kizártságban. Braunschweigban szintén láthatni hasonló ábrázolatot.

Férj és feleség közti viszálykodások alkalmából azon asszonynak, ki urát megverte, *háttal szemére* kellett ülnie s ennek farkát kezében tartva, így vonulnia végig a városban. Ezen szokás leginkább Darmstadtban s a körüllelvő helységeken, valamint Felső-Hessenben divatozott. Ha az asszony orozva verte meg férjét, úgy hogy ez nem védhette magát, akkor hóhér vezette a szamarat; ha azonban nyílt verekezésben lett a férj vesztes fél, akkor ennek magának kellett a szamarat vezetnie. Hasonló büntetés szokásban volt Olasz- és Franciaországban is.

Becsületbeli büntetés volt a *pollangó* is, mit itt csak fölemlítünk; ennél különösebb a „*spanyol kópönyeg*.” Ez a büntetés közönséges polgárokra és parasztokra alkalmaztatott s érzékenyek azért tartották, mert az ilyen fából készült, nyaktól térdig érő s a vállakon nyugvó kópönyeg, különösen ha még kövek is vannak rá aggatva, fájdalmakat okoz; ezen büntetéssel kiesapongókat, iszákosokat, játékosokat és veszekedőket szoktak sújtani.

B. Eötvös a ravatalon.

Február 5-ikén még egyszer és utóljára láthatta a főváros lakossága annak megfagyott vonásait, kinek: „Nem földben, szerető szívekben lesz temetője; — Semmi se lesz hamuvá! mindene fénybe megy át,” mint Jókai írta.

Dolgozó szobájában volt fölállítva az egyszerű ravatal, melynek fölsőleges vala minden ékítés, s mely csak gyászt képviselt. Maga az elhunyt is szigorun egyszerű temetést óhajtott, s ha a pompa jelvényeit és a szertartásokat tekintjük, nagyon egyszerű is volt az, de egy egész ország részvéte közt ment véghez.

A halottas házhoz egész délelőtt özönlött a fővárosi közönség, úgy hogy a kapu bejáratánál kellett már gondoskodni, nehogy a tömegek összeszoruljanak oda fent.

A szoba egészen fekete posztóval volt bevonva, és szemközt a bejáratnál egy fekete bársony mennyezet emelkedett a halott feje fölött. A mennyezet háttérében ezüstös nagy kereszt fehérlett. A koporsó fedetlen volt, s látni lehetett az elhunyt vonásait, melyek alig voltak halaványabbak, mint az életben, de az okos, lelket sugárzó szemek lecsukódtak. Gyertyák sora égett két oldalt, reszketve világítva a halottra, az oldalt levő család címerekre, melyekről sötétben meredt le a név: „Vásárosnaményi báró Eötvös József;” és a nagy számú közönség megilletődött arcára, mely a koporsót körül vette.

Amerikai hírlapok.

Az amerikaiak szigorú vallásosságából eredt hogy ott hírlapok vasárnaponként nem jelentek meg, nehogy ezen nap a munka által megszenteltetlenség. Bennet Gordon János „*Herold*”-ja (Hírnök) volt számos éven át New-Yorkban az egyetlen politikai napi lap, mely vasárnapokon is megjelenéven, az amerikaiak rendkívüli olvasási dühe folytán tömérdek példányban szokott eladatni, míg az újabb időben régi olvasóinak nagy elszörynyüködésére versenytársa, a „*Tribune*” példáját nem követte.

Hanem ezek mellett volt számos vegyestartalmu

vasárnapi lap, melyek a hét folytán nyomtatván, vasárnap csak kihordattak, mi a puritánok lelki-isméretét így nem nagyon sértette.

Ezen angol nyelvű amerikai lapok legtöbbjének egy része a szerkesztőknek olvasóikhoz intézett üzeneteik számára van szánya s ugynevezett kérdő és válaszoló szekrényt képez, melyben azután a legesodlatosabb kérdések, válaszok, utasítások és tanítások fordulnak elő.

A rendes amerikai hírlapolvasó könyveket nem igen szokott forgatni, de a legtöbb esetben nem is tudná azokban fölkeresni, a mit óhajjt. Ezért tehát minden habozás nélkül fordul a saját embe-rehez s ettől tudakozódik mindenről, a mi épen eszébe jut. Hogy tehát az illetén vasárnapi újságokban érdekes és oktató, valamint neveléséges és izetlen cikkeket összeviszva keverve fordulnak elő, az nagyon természetes; s azért azt hisszük, hogy olvasóinknak néhány vig perccet szerzünk, ha a philadelphiai „*Despatches*” (Sürgöny) és „*Mercury*” (Kereskedelem) című lapokból közlünk illetén kérdéseket és szerkesztői feleleteket. — Így kérdezi:

W. I. S. — Én tizen ö esztendőss vagyok. Kedven Van prókátorrá lenik. Maga megmonthatná Nekem mit kö tanúnyi s mettig kö tanúnyi hogy a Lehessek. — *Felelet*: A kérdést betűszerint nyomattuk ki s csak azt ajánljátjuk ezen fiatal embernek, hogy tanuljon vagy három évig nyelvtant és helyesírást s akkor intézze kérdését újra hozzánk.

Egy hölgy. — Néhány nap előtt az utcaén egy ismerős urral találkoztam, kit egy másik kísért, hanem igen esodálkoztam, midőn nekem (ismeretlennek) az a másik is köszönt. Ugy hallom, hogy ez udvariasság. Igaz ez? Ha ez udvariasság, mi akkor a nyersség? Oly hölgynek köszönni, kinek még be nem mutatott valaki, határozatlan illetlenek tartom. — *Felelet*: A kegyed neveltetése elhanyagoltatott. Az oly hölgyek, kik érték a társas élet szokásait, azon bizonyos urat épen akkor tartották volna műveletlennek és durvának, ha elmulasztotta volna azon köszönet, a mely miatt kegyed panaszokodik.

Egy látkárs. — Én ötlen vagyok s egy családnál külön szobában lakom. Ha tehát két-három létre falura megyek, köteles vagyok-e az egész hónapért szállásbért fizetni? — *Felelet*: E miatt kérdezze meg ön gazdasszonyát. Ha nem igazságos, hogy ön fizessen, bizonyára ép oly jogtalanság volna, ha azalatt gazdasszonya a szobát nem adhatná másnak bérebe.

Remény: — Nem tudathatná ön velem azon márvány-darab nevét és színét, melyet a pápa a Washington-szobor számára küldött? — *Felelet*: Neve márványdarab, és színe „*márványszíni*.”

Egy gazda. — Ugyan mit tett Burrít Élía, hogy oly sok nyelvet bírt megtanulni? — *Felelet*: Valószínűleg befűlltá az illető nyelvek grammatikáit, azután pedig szavait.

Pstus: — Igaz, hogy a Mississippitorkolata magasabban fekszik, mint forrása; s ha igaz, mennyivel fekszik magasabban? — *Felelet*: Megfoghatlan, hogy gondolkozó ember ily neveléséges kérdést tehet. A Mississippitorkolata 1680 lábbal fekszik magasabban mint torkolata, s a víz esése egész futása hosszában mértföldenkint mintegy hat hüvelyknyi.

Tom Brown. — Miért engedi meg a mindentudó isten, hogy áfelle ragályok, melyek a kholera és sárgaláz, oly iszonyu pusztításokat tegyenek az emberek között, miután ő a végtetlen kegyelem istene? — A „*Mercury*” szerkesztőségének felelete korlátolt nézetinél fogva eléggé jellemzetes. Ez így hangzik: Valamint a résztvevő orvos képes az ön nagy újját lementseni, hogy egész testét megmentse, hasonlóképen semmisíti meg isten, az emberiség egy kis részét, hogy a többit megmentse. Az oly csapások, melyek a himlő és sárgaláz, kétségkívül arra valók hogy az ember jobban ügyeljen halandó testére. Mértéktelenség és tisztátalanság a betegségek legfőbb okai. Ha tehát a

